

BİRİNCİ ROMA-SASANI SAVAŞI

EZGİGÜL DOĞAN*

RECEP ÖZMAN**

Öz: Parth İmparatorluğu'nun 224 yılında yıkılarak Ardeşir liderliğinde Sasani hakimiyetinin tesis edilmesi Doğu topraklarındaki egemenlik mücadelesinde güç dengelerinin değiştiği bir dönemdir. Bu dönem aynı zamanda Pers İmparatorluğu ideali ile yola çıkan Sasaniler ve Roma arasındaki rekabetin başlamasına sebep olan bir dönüm noktası olmuştur. Sasani İmparatorluğu, 651 yılındaki yıkılışına kadar Roma'nın Doğu'daki en büyük rakibi olarak tarih sahnesinde var olmuştur. Dönemin iki büyük gücü arasındaki ilişkiler zaman zaman diplomatik temaslarla fakat çoğunlukla düşmanca devam etmiştir. Bu iki devlet arasındaki ilişkilerin başladığı dönemde Roma tahtında Severus hanedanının son hükümdarı Severus Alexander bulunmaktaydı. Severus Alexander'ın Doğu'daki değişime karşı izlediği politika aslında Roma'nın bundan sonra Doğu'daki gücünün nasıl devam edeceğini ortaya koymasına açıktır. Bu çalışmanın amacı Roma'nın yıkamadığı Parthların Sasaniler tarafından yıkılmasıyla Doğu'nun ve Batı'nın iki rakip gücü arasında meydana gelen değişimi ve İmparator Severus Alexander döneminde yaşanan ilk Roma-Sasani savaşının bu rekabetteki önemini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Roma, Parthlar, Sasaniler, Severus Alexander, Ardeşir

FIRST ROMAN SASSANIAN WAR

Abstract: The collapse of the Parthian Empire in 224 and the establishment of Sassanid rule under the leadership of Ardashir was a decisive period in which the balance of power changed in the struggle for sovereignty in the eastern lands. This period was also a turning point that started the rivalry between the Rome and Sassanids, who set out with the ideal of the Persian Empire. The Sassanid Empire existed on the stage of history as Rome's greatest rival in the East until its collapse in 651. Relations between the two great powers of the period continued from time to time with diplomatic contacts, but mostly hostile. At the time when relations between these two states began, Severus

---

* Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, ezgidogan_2009@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2596-4554

** Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, recep.ozman@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6329-710X

Alexander, the last ruler of the Severan dynasty, was on the Roman throne. The policy followed by Severus Alexander against the change in the East is actually important in terms of revealing how Rome's power in the east will continue from now on. The aim of this study is to reveal the change that took place between the two rival powers of the East and the West with the destruction of the Parthians, which Rome could not destroy, by the Sassanids, and the first Roman-Sasanian war that took place during the reign of Emperor Severus Alexander.

Keywords: Rome, Parthians, Sassanids, Severus Alexander, Ardashir

Giriş

MÖ 247 yılında tarih sahnesine çıkan ve Roma'nın Doğu'daki düşmanı olan Parth İmparatorluğu'nun 470 yıllık egemenliği Pers ideali ile yola çıkan Sasani hanedanının yükselişe geçmesiyle son bulmuştur. Parthlar ile Sasani hanedanı arasındaki iç çekişmelerin başladığı dönemde Roma İmparatorluğu için de en kötü dönemlerinden biri yaklaşmaktaydı. Septimius Severus'un (193-211) 198 yılındaki başarılı seferiyle Doğu'da Ktesiphon ele geçirilmiş ve Mezopotamya Roma eyaleti yapılmıştı. Ancak 217 yılında İmparator Caracalla (211-217) liderliğinde Parthlara karşı düzenlenen seferde bir takım Parth kentleri ele geçirilse de imparatorun *praefectus praetorio* Macrinus (217-218) tarafından öldürülmesi sebebiyle tam anlamıyla başarı sağlanamamıştır. İktidarı ele geçiren gasp imparator Macrinus ise 218'de Parthlarla girdiği son Roma-Parth savaşında yenilgiye uğraması üzerine Nisibis'te Kral Artabanus'a 200 milyon *sestertius* tutarında bir para ödeyerek barış adı altında savaşı sonlandırmıştır.¹ Macrinus döneminde yapılan bu anlaşma, daima ordusunun zaferleriyle öne çıkan Roma için bir utanç sebebi olmuştur. Bu son mücadeleler Parthlar açısından da merkezi otoritelerinin zayıflamasına ve gasp girişimlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü Septimius Severus ve Caracalla'nın Doğu'ya düzenledikleri seferler esnasında V. Artabanus ile kardeşi VI. Vologeses arasında 208 yılında başlayıp devam eden iç savaş ve Persia'daki

¹ Herodianus, *Herodian: History of The Empire, Books 5-8*, Trans.: C.R. Whit-taker, Cambridge, Massachusetts 1970, V.1.4; Cassius Dio, *Dio's Roman History*, Vol. IX, Books LXXI-LXXX, Trans. E. Cary, The Loeb Classical Library, William Heinemann LTD, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts 1955, LXXIX.27.3-4; A. D. H. Bivar, "The Political History Of Iran Under The Arsacids", Ed. E. Yarshater, *The Cambridge History of Iran*, Vol. 3(1), 2000, s. 94-96; Pat Southern, *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, London and New York 2004, s. 228, 233; Turhan Kaçar, "Anadolu'da Sasaniler ve Romalılar, M.S. 226-363: Emperyal İdeoloji ve Kriz", *Tarih Dergisi*, 47, 2008, s. 8; Recep Özman ve Okan Açıl, Roma İmparatoru Elagabalus ve Dönemi", *Prof. Dr. Salim Cöhlce Armağanı*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2017, s. 650.

isyanlar Parthların gücünü zayıflatmıştır.² Parthların kendi iç meseleleriyle meşgul olmaları Persia’da yeni ailelerin güç kazanmasına yol açmıştır. Persia’lı bir soylu ve Zerdüş Anahita kültünün bir rahibi olan Papak, oğulları Ardeşir ve Şapur ile birlikte Persepolis yakınlığında yerel bir krallık olan İstakhr’a karşı başarılı bir isyan düzenlemiş ve krallıklarını ilan etmişlerdir. Parthlardan ayrı olarak Ahameniş hanedanı soyundan geldiklerini ve kraliyet kanı taşıdıklarını iddia etmişlerdir. Siyasi ve dini kimliklerini kullanarak komşu topraklarda hakimiyetlerini zamanla genişletmişlerdir.³ Parthların iç meseleleriyle meşgul oldukları bu dönemde Roma’da da 222 yılında tahta çıkan Severus Alexander’ın saltanatına kadar yaklaşık on iki yıl Parthlara karşı harekete geçilememiştir. Batı’da durum böyleyken Doğu’da ise Papak’ın oğlu Ardeşir, kardeşi Şapur’un kısa saltanatından sonra Parth topraklarını işgale devam etmiştir. Sonunda Parth kralı V. Artabanus, 224 yılında Ardeşir’e karşı Hormizdegan Ovası’nda savaşa girmiş ve yenilgiye uğramıştır.⁴ Parth kralı Artabanus, Romalıların tüm saldırılarına rağmen mağlup olmayarak mücadelesini sürdürmüş olsa da kendi topraklarındaki yeni bir hanedan olan Sasaniler karşısında yenik düşmüştür.⁵ Ardeşir, hızla Parth tahtında bulunan son varis VI. Vologesis’i de 228 yılında ortadan kaldırarak Parth topraklarının kontrolünü tamamen ele geçirmiştir. Yerel soylu ailelerin de Ardeşir’e destek vermesiyle Sasanilerin Pers topraklarındaki hakimiyeti artmıştır.⁶ Dini siyasete dahil edip zerdüşlük dışındaki tüm inançları yasaklayarak dini ve siyasi otoritesini kuran

² Udo Hartmann, “The Rise of The Sasanids and The Battle of Hormizdagan, 224”, Ed. Michael Whitby and Harry Sidebottom, *The Encyclopedia of Ancient Battles*, Vol. 3, Chichester 2017, s. 1; Touraj Daryaee, *Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire*, I.B. Tauris & Co, London and New York 2009, s. 3.

³ Southern, a.g.e., s. 229; Hartmann, a.g.e., s. 2; Daryaee, a.g.e., s. 3; Trevor Bryce, *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*, Oxford University Press, Oxford 2014, s. 259; Greg Fisher, *Rome, Persia, and Arabia: Shaping the Middle East from Pompey to Muhammad*, Routledge, London and New York 2020, s. 66; Matthew P. Canepa, “The Parthian and Sasanian Empires”, Ed. P. Fibiger Bang, C.A. Bally and W. Scheidel, *The Oxford World History of Empire*, Vol. 2, Oxford University Press, Oxford 2021, s. 294.

⁴ Agathias, *The Histories, Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Ed. H.G. Beck, A. Kambylis, R. Keydell, volumen II A, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1975, II.26.2, IV.24.1; William Ensslin, “The Senate and The Army”, Ed. S. A. Cook, F. E. Adcock, M. P. Charlesworth, N. H. Baynes, *The Cambridge Ancient History: The Imperial Crisis and Recovery A.D. 193-324*, Vol. 12, Cambridge at the University Press, London 1939, s. 69; Hartmann, a.g.e., s. 1; Greg, a.g.e., s. 66.

⁵ Bivar, a.g.m., s. 96.

⁶ Richard N. Frye, “The Sassanians”, Ed. Alan K. Bowman, Peter Garnsey, Averil Cameron, *The Cambridge Ancient History*, Vol. 12, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 467; Canepa, a.g.m., s. 294.

Ardeşir, Parth tapınaklarını ve kralların heykellerini yıktırıştır.⁷ Ardeşir, Parthların izini silip devleti öyle sağlam bir tabana oturtmuş ki Sasani tarihi boyunca yönetime gelen tüm krallar, Ardeşir'in başlattığı bu ideali ve yayılmacı politikayı sürdürmekten vazgeçmemişlerdir.

Roma-Sasani Savaşı

Ardeşir'in 224'te Parth İmparatorluğu'nu yıkması sonrasında Ahemeniş hanedanlığını canlandırma arzusuyla Sasani İmparatorluğu'nu kurması, Roma ve Pers toprakları arasındaki ilişkide dengeleri değiştiren ve uzun süren bir dönemi başlatmıştır. Roma'nın dünya imparatorluğu iddiası artık kendisini krallar kralı (Şahan şah) olarak ilan eden Ardeşir'in yönetimindeki yeni ve güçlü bir devletin dünya imparatorluğu iddiasıyla karşı karşıya gelmiştir.⁸ Pers Kralı Darius'un soyundan geldiğini iddia eden I. Ardeşir, askeri yeteneğiyle Doğu'da nüfuz alanını genişletmeye ve Roma sınırlarında tehdit oluşturmaya başlamıştır.⁹ Bu sebeple imparatorluğunun topraklarını Propontis Körfezi ve Aegeus Denizi'yle ayrılan Asia Minor bölgesine kadar genişletmeyi asıl amacı haline getirmiştir. Bu bölgelerin geçmişte Pers toprakları olduğu ve Pers valileri tarafından idare edildiğini, bu nedenle söz konusu bölgeleri tekrar Sasani topraklarına kazandırmanın kendisi için en doğru politika olduğuna karar vermiştir.¹⁰

Bu dönemde Roma tahtında ise Severus Alexander (222-235) bulunmaktaydı. Askeri bir darbeyle¹¹ Roma iktidarını ele geçiren imparatorun çözmesi gereken ilk sorun Doğu'da meydana gelmiştir. Ancak Alexander da

⁷ Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çev. Asım Baltacıgil, cilt 1, Indie Yayınları, İstanbul 2019, s. 281.

⁸ Ensslin, a.g.m., s. 69.

⁹ Oktay Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, cilt 2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 87; Kaçar, a.g.m., s. 8; Alex Imrie, "Severus Alexander (Marcus Aurelius Severus Alexander Augustus)" *The Encyclopedia of Ancient History*, 2013, s. 4.

¹⁰ Herodianus, a.g.e., VI.2.2; Cassius Dio, a.g.e., LXXX.3.1; Zonaras, *The History Of Zonaras-From Alexander Severus to The Death Of Theodosius The Great*, Çev. Thomas M. Banchich and Eugene N. Lane, Taylor & Francis Group 2009, XII.15; Brian Campbell, "The Severan Dynasty", Ed. Alan K. Bowman, Peter Garnsey, Averil Cameron, *The Cambridge Ancient History*, Vol. 12, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 25.

¹¹ Alexander, kendisinden önceki Suriyeli imparator Elagabalus'un (218-222) kuzeniydi. Elagabalus annesiyle anneannesinin kararlarına uyararak caesar ilan ettiği Alexander'ı evlat edinmiştir. Elagabalus, Roma'ya uygun olmayan davranışlarıyla halk ve askerler arasında hoşnutsuzluk yaratması neticesinde askeri darbeyle tahttan indirilmiş ve öldürülmüştür. Böylelikle askerler tarafından Severus Alexander imparator ilan edilmiştir. Fik Meijer, *İmparatorlar Yataklarında Ölmez*, Çev. Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, İstanbul 2006, s. 86-89; Özman ve Açıl, a.g.m., s. 652, 659-660.

halefi Elagabalus gibi annesinin etkisinde olan bir imparatordu ve hayatını savaşların olmadığı bir dönemde, rahat bir kent yaşamında geçirmişti. İmparatorluğunun henüz sekizinci yılındayken Ardeşir'in işgal planlarına dair Doğu'daki Roma valilerinden aldığı haberler üzerine endişelenmeye başlamıştır. Bir savaş hazırlığına başlamadan önce danışmanlarının fikrini alıp Sasani kralı Ardeşir'e mektuplar ve elçiler göndermiştir. Bu mektuplarında Ardeşir'e kendi sınırları içinde kalmasını, boş umutlara kapılarak herhangi bir işgal hareketine teşebbüs etmemesini söylemiştir. Ayrıca Sasani kralına Augustus (MÖ 27-MS 14), Traianus (98-117), Verus (161-169) ve Septimius Severus'un Parthlara karşı kazandıkları zaferleri hatırlatmıştır.¹² Fakat Alexander'ın diplomatik eylemleri sonuç vermemiş ve savaş kaçınılmaz olmuştur.

Ardeşir sorunun diplomatik yollarla değil savaşla çözüleceğine karar vermiş ve 230 yılında birliklerini toplayarak Yukarı Mezopotamya'nın Roma egemenliğindeki bölümünü işgal etmiştir. Carrhae ve Nisibis kentlerini kuşatmış, ardından Syria ve Kapadokya'yı işgal etmiştir. Nehirlerin kıyısındaki Roma garnizonlarını ve savunma kamplarını kuşatmıştır.¹³ Ardeşir'in bu saldırıları ve Doğu'daki Roma valilerinin çağrısı üzerine diplomatik çözüme ulaşamayan Severus Alexander, sefere çıkma hazırlıklarını başlatmıştır. İtalya'dan ve Roma'nın tüm eyaletlerinden yaşları ve bedenleri askerliğe uygun olan erkekleri seçtirerek bir ordu toplamış, Ren ve Tuna bölgelerinden *vexillatino-nes* (lejyon müfrezeleri) getirmiştir.¹⁴ Denizlerin güvenliğini sağlamak ve takviye kuvvetlerinin sevkini emniyete almak için P. Sallustius Sempronius Victor'u filo komutanı olarak görevlendirmiştir.¹⁵ Savaş hazırlıklarını bu şekilde sürdüren Alexander askerlere hitap etmek üzere toplanmalarını emretmiş ve şöyle hitap etmiştir:

“...Persialı Artaxerxes, efendisi Artabanus'u öldürdü ve Parth imparatorluğu artık Pers İmparatorluğu oldu. Roma'nın itibarını ve silahlarımızı küçümseyen Artaxerxes, imparatorluk topraklarımızı işgal edip yok etmeye çalışıyor. İlk önce mektuplarla ve ikna yoluyla onun ağızlılığını ve başkalarının malına olan tutkusunu kontrol altına almaya çalıştım. Ancak kral barbar bir kibirle kendi sınırları içinde kalmak istemiyor ve bizi savaşa davet ediyor. Onun meydan okumasını kabul etmekte tereddüt etmeyelim. Siz gaziler, Se-

¹² Herodianus, a.g.e., VI.2.3.

¹³ Herodianus a.g.e., VI.2.5-6; Zonaras, a.g.e., XII.15; Synkellos, The Chronography of George Synkellos, Trans.: W. Adler & P. Tuffin, Oxford University Press, 2002, AM 5710; Ensslin, a.g.m., s. 69; Brian Campbell, “The Severan Dynasty”, s. 25; Daryace, a.g.e., s. 4.

¹⁴ Herodianus, a.g.e., VI.3.1.

¹⁵ Ensslin, a.g.m., s. 69; Akşit, a.g.e., s. 88; Imrie, a.g.m., s. 4.

verus ve babam Antoninus'un önderliğinde barbarlara karşı sık sık kazandığımız zaferleri kendinize hatırlatın. Siz şan ve şerefe susanmış askerler, barış içinde nasıl ılımlı ve görgülü bir şekilde yaşayacağınızı bildiğinizi açıkça gösteriyorsunuz. Ancak gerektiğinde savaşın görevlerine cesaretle döndüğünüzü de aynı şekilde gösteriyorsunuz..."¹⁶

Rahat bir yaşam süren Alexander, Macrinus döneminde yaşanan onur kırıcı anlaşmayla birlikte Elagabalus'un Roma askerlerine bıraktığı kötü izleri silmek, sınırlarını savunmak ve tahtını muhafaza etmek amacıyla savaş kararı almıştır. Macrinus'un savaşından sonra on iki yıl sakin bir hayat yaşayan askerlere hitabı onları cesaretlendirmiştir. Alexander, konuşmayı bitirdiğinde tezahürat yapan ordu tüm cesaretleriyle destek sözü vermiştir. Askerlere para dağıtan imparator kentten ayrılış için hazırlık yapılmasını emretmiş ve senatonun huzuruna çıkararak askerlere yaptığı konuşmanın bir benzerini yapmıştır.¹⁷ Bizzat komutayı üstlenen Severus Alexander, 231 yılının baharında annesi Iulia Mamaea ile birlikte imparatorluk başkentinden ayrılarak Doğu'ya doğru yola çıkmıştır.¹⁸ Antakya'ya ulaşana kadar asker toplamaya devam eden imparator nihayet Antakya'da karargâhını kurmuştur. Sefer hazırlıklarına devam ederek askerlerine saha şartları hakkında bilgiler vermiş ve savaş stratejisini planlamıştır.¹⁹ Fakat imparator askeri sefere başlamadan önce son kez diplomatik bir çaba göstermek amacıyla Ardeşir'e ikinci bir elçi heyeti göndermiş ancak olumlu bir sonuç elde edememiştir.²⁰ Bu olayın ardından Ardeşir, dört yüz Persia'lıyı seçerek onları güzel giysiler, mücevherler, atlar ve yaylarla donatmış ve Alexander'a elçi heyeti olarak göndermiştir. Elçiler, imparatora Ardeşir'in taleplerini ileterek Romalıların Suriye'den ve tüm Asia Minor'dan çekilmelerini ve Sasanilerin hâkimiyetine bırakmalarını emrettiğini söylemişlerdir. Bu talepler üzerine Severus Alexander dört yüz elçiyi tutuklattırması ve üzerlerindeki tüm servete el koyarak Phrygia'ya gönderilmelerini emretmiştir. Alexander, elçilerin sadece görevlerini yerine getirmekle yükümlü olduklarını belirterek onları öldürtmeyi doğru bulmamış ve ülkelerine dönmelerini yasaklayarak Phrygia'da kendilerine köy ve çiftlik arazilerinin tahsis edilmesini sağlamıştır.²¹

¹⁶ Herodianus, a.g.e., VI.3.2-7.

¹⁷ Herodianus, a.g.e., VI.4.1.

¹⁸ Herodianus, a.g.e., VI.4.2; Akşit, a.g.e., s. 88; Campbell, "The Severan Dynasty", s. 25.

¹⁹ Herodianus, a.g.e., VI.4.3; Ensslin, a.g.m., s. 69; Imrie, a.g.m., s. 4.

²⁰ Herodianus, a.g.e., VI.4.4; Zonaras, a.g.e., XII.15; Ensslin, a.g.m., s. 69.

²¹ Herodianus, a.g.e., VI.4.5-6; Zonaras, a.g.e., XII.15; Brian Campbell, "Roma Dünyasında Diplomasi (Yaklaşık M.Ö. 500-M.S. 235)", Çev. Recep ÖZMAN, *Tarih Okulu Dergisi*, sayı XIV, 2013, s. 217.

Doğu'da yaşanan bu savaş tehlikesine rağmen kısa süre önce Mezopotamya'daki Parthica I ve II lejyonları isyan edip vali Flavius Heracleo'yu öldürmüştü. İmparator savaş hazırlıklarını sürdürürken Uranius Antoninus isimli bir gaspçı Suriye birliklerinin desteğiyle Edessa'da isyan etmiştir. Mısır'da Traiana II lejyonuna ait olan müfrezeler arasında da bir isyan çıkmıştır.²² Hızla isyanları bastıran ve aslında savaşın gerekliliğini tamamen ortaya koyan bu olaylar üzerine Severus Alexander 232 yılında artık Antakya'da planladığı savaşı başlatmak üzere harekete geçmiştir. İmparatorun planı üç koldan saldırarak bir hücum stratejisinden oluşmaktaydı. Ordudan bir grup Armenia üzerinden ilerleyerek Media'ya saldırı, ikinci grup Fırat Nehri boyunca saldırı düzenlemiş, kendi komutasındaki üçüncü grup ise doğrudan düşman üzerine ilerlemiştir.²³ Alexander'ın korkaklığı ve askerlerini iyi komuta edememesi nedeniyle emrindeki birlikler bir türlü düşmanla karşı karşıya gelememiştir. Ardeşir'in kuvvetleri ise Alexander'ın cesaretsizliğini fırsata çevirip Fırat Nehri boyunca ilerleyen ve sayıca az olan ikinci grubu yok etmiştir. Roma askerleri kuşatma altında olan bir birlik gibi savunma yapmak zorunda kalmışlar ve fazlasıyla kayıp vermişlerdir. Armenia üzerinden ilerleyen birinci grup ise Media'yı istila etmeyi başarmış, ancak iklim şartlarından dolayı çok zarar görmüştür. Bunun üzerine imparator mecburen Antakya'ya çekilmelerini emretmiştir. İmparatorun bu kararında annesi Iulia Mamae'nın onun hayatından endişe edip geri çekilmeye zorlaması da etkili olmuştur. Askerler dönüş yolunda Armenia'nın soğuk dağlarında daha fazla kayıp vermişlerdir. Bu durum, ordu içinde Alexander'a karşı bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. İmparator bu hoşnutsuzluğu askerlere para dağıtarak gidermeye çalışmıştır.²⁴

Savaşın Sonuçları

Historiae Augustae'da büyük bir övgüyle Alexander'ın başarılı olduğundan, Persialıları esir aldığından ancak para karşılığında iade ettiğinden, yedi yüz fil, yüz seksen savaş arabası ve binlerce askerden oluşan bir orduyla savaşa katılan Ardeşir'in savaş alanından kaçtığından söz edilmektedir.²⁵ Herodianus'a göre ise her ne kadar sayıca fazla olan Sasaniler galip gelmiş görünüşler de Alexander'ın seferi Doğu'daki sınırların korunmuş olması bakımın-

²² Synkellos, a.g.e., AM 5710, s. 438; Ensslin, a.g.m., s. 69-70; David S. Potter, *The Roman Empire at Bay AD 180-395*, Routledge, London and New York 2004, s. 166; Imrie, a.g.m., s. 4.

²³ Herodianus, a.g.e., VI.5.1-2; Ensslin, a.g.m., s. 70; Potter, a.g.e., s. 167; Frye, a.g.m., s. 468; Campbell, "The Severan Dynasty", s. 26.

²⁴ Herodianus, a.g.e., VI.5.8; Zonaras, a.g.e., XII.15; Ensslin, a.g.m., s. 70; Akşit, a.g.e., s. 89.

²⁵ Scriptorum Historiae Augustae, *Historia Augusta: Antoninus Caracalla'dan Calvinus Balbinus'a Roma İmparatorları*, Çev.: Samet Özgüler, Kronik Kitap, İstanbul 2021, Sev. Alex. LV.

dan kısmen başarılıdır. En azından Mezopotamya üzerindeki Roma hakimiyetini sürdürmeyi başarmışlar, bu sayede Sasanilerin Asia Minor'a ulaşmalarına engel olmuşlar ve Sasani ordusunun da bitkin düşmesi sonrası geri çekilmelerini sağlamışlardır. Çünkü Romalıların geri çekildiğini duyan ve ordusunun çok fazla kayba uğradığını gören Ardeşir de askerlerini terhis etmiştir.²⁶ Diğer antik kaynaklar da Alexander'ın Ardeşir'i büyük bir yenilgiye uğrattığını belirtmektedirler.²⁷ Modern araştırmacılar da Herodianus'un ifadelerini destekleyen bir şekilde ilk Roma-Sasani Savaşı'nın 233 yılında hiçbir barış sağlanmadan bittiği ve Roma'nın topraklarını koruduğu konusunda görüş birliği içindedirler.²⁸ Belki de Severus Alexander'ın tekrar bir savaş başlatamamasının nedeni Batı'daki valilerden gelen istila haberleri olmuştur. Germenler Ren ve Tuna nehirlerini geçerek Roma sınırlarını ve ordugahlarını istila etmeye başlamışlardır.²⁹ Fakat imparator Germenlere karşı savaşa gitmeden önce muhtemelen 233 yılında Roma'ya dönmüştür ve Sasanilere karşı yapılan savaş anısına bir zafer töreni düzenlemiştir.³⁰ Tam anlamıyla bir üstünlük sağlanamış olsa bile Romalılar bu savaşı Sasanilerin ilerleyişinin durdurulmasından dolayı bir zafer olarak görmüşlerdir.³¹ Severus Alexander, ilk olarak 25 Eylül 233'te senatoya hitaben bir zafer konuşması yapmıştır. Konuşmasında Sasanilerin ordusunu katlettiklerini, pek çok ganimet ele geçirdiklerini, birçok kişiyi esir aldıklarını ve Ardeşir'in savaş alanından kaçmasına neden olacak bir başarı sergilediklerini vurgulamıştır. Konuşmasını bitiren imparatora senato tarafından *Parthicus Maximus* ve *Persicus Maximus* unvanları verilmiştir.³²

Romalıların Sasanilere karşı sınırlarını koruması bile bir zafer olarak kabul edilmiş görünmektedir. Ancak çok geçmeden Roma topraklarının tek-

²⁶ Herodianus, a.g.e., VI.6.5-6; Campbell, "The Severan Dynasty", s. 26; Beate Dignas and Engelbert Winter, *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*, Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 18; Imrie, a.g.m., s. 5.

²⁷ Eutropius, *Kısa Roma Tarihi*, çev. Çiğdem Menzilioğlu, Alfa Basım Yayın, İstanbul 2017, VIII. 23 (XIV); Festus, *Breviarium*, Çev. T. M. Banchich & J. A. Meka. Canisius College Translated Texts. Number 2, 2001, 22; Orosius, P., *Seven Books of History Against the Pagans*, Çev. Andrew T. Fear, Translated Texts for Historians 54, Liverpool University Press, Liverpool 2010, VII.18.7; Jerome, *Chronicle*, Çev. Roger Pearse, UK 2005, 223a. https://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_03_part2.htm (Erişim tarihi:16.04.2024).

²⁸ Ensslin, a.g.m., s. 70; Southern, a.g.e., s. 234; Potter, a.g.e., s. 166; Dignas and Winter, a.g.e., s. 19; Daryae, a.g.e., s. 4; Imrie, a.g.m., s. 5.

²⁹ Herodianus, a.g.e., VI.7.2.

³⁰ *Scriptores Historiae Augustae*, a.g.e., LVI-LVII; Ensslin, a.g.m., s. 71; Campbell, "The Severan Dynasty", s. 26; Imrie, a.g.m., s. 5.

³¹ Dignas and Winter, a.g.e., s. 19.

³² *Scriptores Historiae Augustae*, a.g.e., LVI-LVII.

rar Sasaniler tarafından işgal edilmesi bunun gerçek bir zafer olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü Severus Alexander'ın 235'te ölmesiyle 237-240 yılları arasında Mezopotamya, Dura, Carrhae, Nisibis ve Hatra Sasaniler tarafından işgal edilmiştir.³³ Ayrıca Severus Alexander'ın Sasanilere karşı düzenlediği sefer ve ardından imparatorluğun kuzey sınırına yapılan istilalar sonrasında, imparatorun kuzeydeki sorunları para karşılığında çözmesi askeri birliklerin disiplinini bozmuş ve imparatora olan güvenlerini sarsmıştır. Alexander'ın bu askeri yetersizliği kendisine karşı bir isyanı ve darbeyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu tarihten sonra Roma iktidarına gelen imparatorların en büyük kaygısı kuzey sınırlarını korumak olmuştur. Ayrıca iç isyanlarla ve askeri darbelerle de mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu sebeple Sasanilerin işgallerine karşılık yeterli zamanı ve gücü ayıramamakla birlikte siyasi ve askeri itibar kaybına uğramışlardır. III. Gordianus ve Valerianus gibi bazı imparatorlar sefer düzenlemiş olsalar da bunlar Roma'ya kaybettikleri itibarı kazandıran seferler olmamıştır. Üstelik 218'de Macrinus'un sebep olduğu utancın izleri silinemişti Ardeşir'in oğlu I. Şapur'un 260 yılında imparator Valerianus'u esir alması Roma'nın onurunu daha çok zedelemiştir. Yine de Roma imparatorları devleti ayakta tutma mücadelesinden vazgeçmedikleri gibi Sasaniler de Pers idealinden vazgeçmemişlerdir.

Sonuç

Severus Alexander dönemine denk gelen ilk Sasani seferi imparatorun askeri bir deneyime sahip olmamasından dolayı sanki Roma senatosu ile halkını memnun etmek için başlatılmış bir sefer olarak görünmektedir. Severus Alexander'ın Roma'da savaş hazırlıklarına başlamadan önce ve Antakya'ya geldiğinde iki defa diplomatik yollara başvurması, savaş esnasında isteksiz davranarak askerlerini savaş alanına yönlendirmemesi imparatorun aslında başlangıçtan beri savaş istemediğini göstermektedir. Bu Alexander'ın zevk ve sefa içindeki hayatını bırakmak istememesinden kaynaklanacağı gibi annesinin etkisinde kahramanlık özelliğinden yoksun bir karaktere sahip olmasından da kaynaklanmış olabilir.

İmparatorluğun kuzey eyaletlerinden toplanan askeri birliklerin Doğu'nun soğuk iklimi karşısında dayanıksız hale gelmeleri imparatorun sefer düzenlenen bölgenin iklim koşullarını göz önünde bulundurmaktan hızlı ve dikkatsiz bir hazırlık yaptığını düşündürmektedir. Ayrıca üç kola ayırdığı or-

³³ Zonaras, a.g.e., XII.18; Daryaee, a.g.e., s. 4; Recep Özman ve E. Doğan, "Roma'nın Trakyalı İmparatoru: Maximinus Thrax", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 31, sayı 3, 2021, s. 1349.

dusunun başında tedirginliği ve askeri birliklerini kahraman bir komutan gibi yönetememesi askeri yetersizliğini ortaya koymaktadır. Ancak imparatorun Doğu'daki sınırlarını korumayı başarması ve Mezopotamya'nın Asia eyaletini korumak için bir tampon bölge olarak elde kalması kısmen başarı sayılabilir. Ancak Severus Alexander'ın bu başarısında Ardeşir'in ordusunu geri çekmesi ve savaşa devam etmemesi de büyük ölçüde etkilidir. Çünkü eğer Ardeşir savaşa devam etmiş olsaydı, Romalılar Doğu'daki topraklarını kaybedebilirlerdi. Doğu'da başarısız olmasalar bile kuzey sınırında meydana gelen istilalara yeterli bir şekilde müdahale edilemeyebilir ve oralandaki topraklar kaybedilebilirdi. Mevcut durumda bile imparator kuzeydeki güvenliği Germenlere para ödeyerek sağlamıştır.

Severus Alexander, annesinin etkisinde kalan, askeri tecrübeye sahip olmayan ve zayıf kişilikte bir imparator olarak büyük başarılar imza atmadığı gibi darbeyle tahttan indirilmesi ise Roma'da elli yıl sürecek bir askeri anarşi dönemini başlatmıştır. 284 yılına kadar devam eden bu süreç ise Sasanilerin lehine olmuş, pek çok Roma toprağı ele geçirilmiş, kendilerine karşı büyük seferler düzenlenememiş, sefer düzenleyen imparator Valerianus ise esir alınmıştır. Roma'nın Sasanilere karşı gücünü tekrar kazanması ancak Tetrarchia Dönemi'nde olmuştur. Öyle ki Tetrarchia Dönemi *caesar*larından Galerius, Sasaniler karşısında elde etmiş olduğu büyük zaferle güç kazanmış ve *augustus*luğa yükselişini hızlandırmıştır. Sonuç olarak Parthların yıkıldığı ve Sasanilerin kurulduğu dönemde Roma tahtında bulunan Severus Alexander dönemi iki rakip devletin siyasi tarihinde dengeleri değiştiren bir sürece sahne olmuştur. Sasaniler Romalıları Parthlardan daha fazla uğraştıran, zorlayan çok daha güçlü bir rakip olmuştur.

KAYNAKÇA

- AGATHIAS, *The Histories, Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Ed. H.G. Beck, A. Kambylis, R. Keydell, volumen II A, Walter de Gruyter, Berlin-New York 1975.
- AKŞİT, O., *Roma İmparatorluk Tarihi*, Cilt 2, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.
- BIVAR, A. D. H., "The Political History Of Iran Under The Arsacids", Ed. E. Yarshater, *The Cambridge History of Iran*, Vol. 3(1), 2000, ss. 21-100.
- BRYCE, Trevor, *Ancient Syria: A Three Thousand Year History*, Oxford University Press, Oxford 2014.

- CAMPBELL, Brian, “Roma Dünyasında Diplomasi (Yaklaşık M.Ö. 500-M.S. 235)”, çev. Recep ÖZMAN, *Tarih Okulu Dergisi*, XIV, 2013, ss. 201-224.
- CAMPBELL, Brian, “The Severan Dynasty”, Ed. Alan K. Bowman, Peter Garnsey, Averil Cameron, *The Cambridge Ancient History*, Vol. 12, Cambridge University Press, Cambridge 2005, ss. 1-27.
- CANEPA, Matthew P., “The Parthian and Sasanian Empires”, Ed. P. Fibiger Bang, C.A. Bally and W. Scheidel, *The Oxford World History of Empire*, Vol. 2, Oxford University Press, Oxford 2021, ss. 290-324.
- CASSIUS DIO, Dio’s Roman History, Vol. IX, Books LXXI-LXXX, Trans. E. Cary, The Loeb Classical Library, William Heinemann LTD, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts 1955.
- DARYAEE, T., *Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire*, I.B. Tauris & Co, London and New York 2009.
- DIGNAS, Beate and Engelbert Winter, *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- ENSSLIN, W., “The Senate and The Army”, ed. S. A. Cook, F. E. Adcock, M. P. Charlesworth, N. H. Baynes, *The Cambridge Ancient History: The Imperial Crisis and Recovery A.D. 193-324*, Vol. 12, Cambridge at the University Press, London 1939, ss. 57-95.
- EUTROPIUS, *Kısa Roma Tarihi*, çev. Çiğdem Menzilioğlu, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2017.
- FESTUS, *Breviarium*, Çev. T. M. Banchich & J. A. Meka. Canisius College Translated Texts. Number 2, 2001.
- FISHER, Greg, *Rome, Persia, and Arabia: Shaping the Middle East from Pompey to Muhammad*, Routledge, London and New York 2020.
- FRYE, Richard N., “The Sassanians”, Ed. Alan K. Bowman, Peter Garnsey, Averil Cameron, *The Cambridge Ancient History*, Vol. 12, Cambridge University Press, Cambridge 2005, ss. 461-480.
- GIBBON, Edward, *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, Çev. Asım Baltacıgil, Cilt 1, Indie Yayınları, İstanbul 2019.

- HARTMANN, Udo, “The Rise of The Sasanids and The Battle of Hormizdagan, 224”, Ed. Michael Whitby u. Harry Sidebottom, *The Encyclopedia of Ancient Battles*, Vol. 3, Chichester 2017.
- HERODIANUS, *Herodian: History of The Empire*, Books 5-8, Trans.: C.R. Whittaker, Cambridge, Massachusetts 1970.
- IMRIE, Alex, “Severus Alexander (Marcus Aurelius Severus Alexander Augustus)” *The Encyclopedia of Ancient History*, 2013, s. 4.
- JEROME, *Chronicle*, Çev. Roger Pearse, UK, 2005. https://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_03_part2.htm.
- KAÇAR, Turhan, “Anadolu'da Sasaniler ve Romalılar, M.S. 226-363: Emperyal İdeoloji ve Kriz”, *Tarih Dergisi*, 47, 2008, ss. 1-22.
- MEIJER, Fik, *İmparatorlar Yataklarında Ölmez*, Çev. Gürkan Ergin, Homer Kitabevi, İstanbul 2006.
- OROSIUS, P., *Seven Books of History Against the Pagans*, çev. Andrew T. Fear, *Translated Texts for Historians* 54, Liverpool University Press, Liverpool 2010.
- ÖZMAN, Recep ve DOĞAN, E., “Roma'nın Trakyalı İmparatoru: Maximinus Thrax”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 3, 2021, ss. 1345-1353.
- ÖZMAN, Recep ve AÇIL, Okan, “Roma İmparatoru Elagabalus ve Dönemi”, *Prof. Dr. Salim Cöhlce Armağanı*, Güneş Vakfı Yayınları, Erzurum 2017, ss. 645-665.
- POTTER, David S., *The Roman Empire at Bay AD 180-395*, Routledge, London and New York 2004.
- SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE, *Historia Augusta: Antoninus Caracalla'dan Calvinus Balbinus'a Roma İmparatorları*, Çev.: Samet Özgüler, Kronik Kitap, İstanbul 2021.
- SOUTHERN, Pat, *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, London and New York 2004.
- SYNKELLOS, *The Chronography of George Synkellos*, Trans.: W. Adler & P. Tuffin, Oxford University Press 2002.
- ZONARAS, *The History Of Zonaras-From Alexander Severus to The Death Of Theodosius The Great*, çev. Thomas M. Banchich and Eugene N. Lane, Taylor & Francis Group 2009.